

PRŪSIJOS LIETUVOS GIESMYNAI DONELAIČIO LAIKAIS

Guido Michellini

ANOTACIJA

Prūsijos Lietuvoje gimęs ir gyvenęs Kristijonas Donelaitis (1714–1780) buvo liuteronų kunigas, todėl nenuostabu, kad jo *Metuose* – kaip seniai pastebėta – atsiskleidžia tais laikais Prūsijoje vyravusi liuteronų ideologija. Iki šiol nepakankamai ištyrinėti Donelaičio kūrybos ryšiai su tuometiniais Prūsų Lietuvos giesmynais, nors juose išspausdinti aukšto meninio lygio tekstai, daugiausia išversti iš vokiškų originalų, turėjo prisidėti prie brandžios poetinės išraiškos, kurią jis parodė rašydamas savo poemą, laikytiną pirmuoju lietuvių grožinės literatūros šedevru. Šis klausimas iškeltas žinomoje L. Gineičio monografijoje *Kristijonas Donelaitis ir jo epocha*, tačiau nenustatant, per kokius konkrečius giesmynus Donelaitis galėjo susipažinti su jo poetinę vaizduotę veikusiomis bažnytinėmis giesmėmis: tai yra suprantamas dalykas, nes tarybinio režimo sąlygomis keli itin svarbūs užsienyje saugomi giesmynai buvo nežinomi ar sunkiai prieinami lietuvių mokslininkams.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: Prūsijos Lietuva, Liuteronų bažnyčia, giesmynai, bažnytinės giesmės, verstinė literatūra.

ABSTRACT

Kristijonas Donelaitis (1714-1780), who was born and lived in Prussian Lithuania, was a Lutheran priest, therefore, it was not surprising that his poem “The Seasons”, as it was observed a long time ago, reflected the Lutheran ideology prevailing in Prussia at that time.

To date, the links of Donelaitis’ poetry with the that time hymnals of Prussian Lithuania have not been paid sufficient attention to, although the texts of a high artistic level published in the hymnals, mainly translated from the German originals, were bound to contribute to the mature poetic expression demonstrated in the writing of the poem to be considered the first masterpiece of the Lithuanian belles lettres. The issue was raised in the monograph by L. Gineitis “Kristijonas Donelaitis ir jo epocha” [*Kristijonas Donelaitis and his Epoch*], however, the author did not indicate the particular hymnals by means of which Donelaitis could have become acquainted with the church hymns that influenced his poetic imagination. That is understandable, since, during the Soviet times. Some important hymnals stored in the foreign libraries were unknown to, or unavailable to, Lithuanian scholars.

KEY WORDS: Prussian Lithuania, the Lutheran Church, hymnals, church hymns, translated literature.

*Habil. dr. Guido Michellini,
Pamos universiteto ordinarinis profesorius
Viale S. Michele 9, I-43100 Parma, Italia
El. paštas: gmic@unipr.it*

Įvadas

Straipsnyje aptariami Prūsijos Lietuvos XVIII a. giesmynai, iš kurių Donelaitis išmoko kasdien jo vartojamų bažnytinių giesmių; nustatomi svarbiausi šių giesmynų bruožai, stengiantis ypač išryškinti tai, kas galėjo labiausiai patraukti Donelaičio dėmesį. Analizė paremta ankstesnių tyrimų rezultatais, paskelbtais dviejose knygoje, kurios nurodomos dėl detalesnės informacijos¹.

Toliau rašoma apie giesmynų įtaką Donelaičiui, kalbiniais pavyzdžiais iliustruojant *Metų* sąsajas su jais; pateiktieji duomenys rodo, kad šios publikacijos galėjo turėti įtakos tik kalbinei išraiškai ir vaizdingumui, o ne poemos tematinei sandarai, kuri tikriausiai atskleidžia Donelaičiui žinomų kitakalbių grožinės literatūros kūrinių modelius.

¹ Žr.: MICHELINI, G. *Mažosios Lietuvos giesmynų istorija: nuo Martyno Mažvydo iki XIX a. pabaigos*. Klaipėda, 2009, p. 65–153; MICHELINI, G. *Jono Berento Jβ naujo pėrweizdėtos ir pagėrintos Giesmū Knygos: Mōrlino traktato pritaikymas poezijoje*. Vilnius, 2010, p. 11–63.

Donelaičio laikų giesmynai

Gimus Kristijonui Donelaičiui, jau visą dešimtmetį buvo naudojamas 1705 m. kunigo Frydricho Šusterio (Friedrich Schuster, 1761–1750) išleistas oficialus Prūsijos Lietuvos giesmynas *Naujos giesmju knygos* – tai antrasis papildytas Danieliaus Kleino 1666 m. giesmyno perspausdinimas. Jame pateikiama arti 300 giesmių, daugiausia išverstų iš kitomis kalbomis parašytų originalų: per 120 paskelbta 1566–1612 m. išėjusiuose renesansinio ciklo giesmynuose, o 167 giesmės pirmą kartą pasirodė 1666–1705 m. leidiniuose, supažindinančiuose lietuvius su baroko poetika ir siūlančiuose keliasdešimt vertimų iš tokių reikšmingų vokiškai kūrusių autorių kaip klaipėdiškis Simonas Dachas (12 giesmių), Prūsijos poetai Bernhardas Derschau, Peteris Hagenas ir Georgas Weisselis (iš viso 18 giesmių), žymūs dainiai Johannas Heermannas (7 giesmės) bei Johannas Ristas (4 giesmės).

Su renesansiniu ciklu susiję lietuviški tekstai dažniausiai yra gana menko poetinio lygio, kaip jau pažymėjo pats Kleinas vokiškoje savo giesmyno pratarmėje *Nothwendige Vorrede und Bericht an den Leser*, kalbėdamas apie Lozorius Zengštoko (L. Sengstock) 1612 m. rinkinį *Giesmes Chrikszioniskos ir Duchauischkos*, iš kurio jis perspausdino beveik visus anksčiau paskelbtus kūrinius: „Aš turėjau galimybę pamatyti ir nustatyti, kokie dideli trūkumai bei klaidos yra šiame giesmyne: jie liečia tiek atskirus žodžius, tiek sakinius ir posakius, tiek pačią prasmę; todėl dažnos giesmės išverstos į lietuvių kalbą nesugebant tinkamai išreikšti originalų prasmę ir vokiečių autorių mintį <...> kalbant apie žodžius ir sakinius arba posakius, jame yra tiek klaidų, kad negalima užsiminti apie visas. Dar mažiau atsižvelgta į metrą; nė kiek neskirtos vyriškos ir moteriškos eilės, skiemenys retai suskaičiuoti teisingai (todėl vienoje eilutėje yra per mažai skiemenų, o kitoje per daug: pirmuoju atveju reikia pridėti, o antruoju nuimti), neatsižvelgta į rimus, nes dažniau apsiribota paskutiniu skiemeniu, bet retsykais net ir tai nepadaryta, kaip galima matyti, pvz., giesmėse *Prašykime Szwentaję Dwasę, Diwe Tėwe iš dangaus, Ak Diwe iš dangaus weizdėk, Macnus Apgintoj's musu Diwas, Susimilk ant musu Diwe, Malonus mums Diwe buk, Laupsink dušbe mana Poną, Jezau Kristau žmogau Diwe* ir kitur. Visame giesmyne negalima surasti nė vienos giesmės, kurioje būtų vartojami gryni jambai ar trochėjai.“² Deja, Kleinui neleista per stipriai redaguoti jo perspausdinamus tekstus, nes nenorėta konfliktuoti su nusistovėjusiomis tradicijomis.

Visiškai kitokio lygio yra vėlesnio laikotarpio tekstai, iš kurių 106 pridėti paties Kleino³, 36 – papildytame 1685 m. leidime⁴, o 25 – aptariamose 1705 m. publikacijose⁵: čia daugiau laikytasi eilėdaros taisyklių ir labiau vykę rimai. Lietuviški tekstai dažnai išlaiko originalų (daugiausia vokiečių kalba) meniškumą ar netgi jį pranoksta. Suprantama, kad vertėjai norom nenorom turėjo gerokai nutolti nuo šaltinių, nes vokiškos galūnės yra trumpos, kartais jų išvis nėra, o lietuviškos – kiek ilgesnės ir neišvengiamai apima daugiau skiemenų. Viena iš galimybių buvo kiek supaprastinti verčiamą tekstą – tai ypač akivaizdu su vokiškais originalais lyginant tokius Šusterio giesmyne paskelbtus vertimus kaip paties Šusterio *Mielas Jezau! mes czonay* ir *Jezau! džauksmas wien griebnuju* bei Vilhelmo Meisnerio (1664–1708) *Jezau Tu wersmė linksmijbes*, greičiausiai paruoštus apie 1700-uosius metus, kai baroką Europoje jau pradėjo keisti kitos literatūrinės mados (pvz., „arkadinė“ Italijos poezija, kurią vėliau puoselėjo žymusis Metastazijus).

Norint pailiustruoti šį faktą, bus pateikiamos trys strofos iš minėtų Šusterio ir Meisnerio kūrinių kartu su jų vokiškais atitikmenimis⁶:

² Vokiškas originalas perspausdintas leidinyje *D. Kleino Naujos Giesmju Knygos. Tekstai ir jų šaltiniai*. Rengėjas G. MICHELINI. Vilnius, 2009, p. 41 ir 46.

³ Žr.: MICHELINI, G. *Mažosios Lietuvos giesmynų istorija...*, p. 73–78.

⁴ *Ibid.*, p. 78–81.

⁵ *Ibid.*, p. 81–82.

⁶ Pagal leidinį *D. Kleino Naujos Giesmju Knygos...*, p. 448, 452, 453.

Mielas Jezau! mes czonay Susirinkom
paklausijti žodžio tawo/ Tu patsai Mus
priprowik išmanijti/ Kas ant žėmes dūk
n'atboti/ Bet kas dangų' ijr' dumoti.

Liebster Jesu! wir sind hier/ dich und dein Wort
anzuhören/ lencke Sinnen und Begier/ auff die süßen
Himmels-Lehren/ daß die Hertzzen von der Erden/
gantz zu dir gezogen werden.

Jezau! Tu pilnay mokėjęs Užu grieβnus
kaip kentėjęs Man ak susimilk prašau!
Gėlbek/ Užtarėja zmonu Kruwinnū
del Tawo ronū Jr gessijk ką pikt' dariau
Mukos tawo sunkenijbe Man dabar tedūd
lengwijbe!

Ach! du frommer Sünden-Büsser/ du getreuster
Blutvergiesser! Jesu komm mir hie zu statt/ sey mein
Hülff und mein Berahter/ sprich mich loß bey deinem
Vater/ und tilg aus mein Ubelthat/ hastu vor mich
wollen büßen/ so laß mich auch des geniessen.

Te-sugaiβta wiss/ kas ijra Swiete Bem'
sutwėrimu/ Pusta ju testow wissu/ Pats'
ir swietas te-suira/ Nū Kristaus tiktay
giwatos Wissos turr' atstot' rabatos.

Lasst das unterst oben stehen! lasst ihr Felsen euren
Grund/ stürztzt euch in des Meeres Schlund! lasst die
Welt zu Drümmern gehen! alles das/ wo Christus
wohnet/ bleibt für Unglück wol verschonet.

Aptariamoji Šusterio knyga buvo pakeista kitu oficialiu giesmynu 1732 m., kai Donelaičiui jau buvo aštuoniolika. Galimas daiktas, kad būsimasis poetas spėjo gana gerai susipažinti su Šusterio rinkiniu, paauglystės metais pagal jį giedodamas lietuviškas giesmes religinių apeigų metu. Daugiau spėlioti būtų per drąsu, nes apie Donelaičio gyvenimą iki 1732 m. iš esmės nieko nežinome. O būtent 1732 m., Donelaičiui pradėjus mokytis Karaliaučiaus Knypavos (*Kneiphof*) katedros mokykloje, pasirodė naujas vyskupo Jono Berento (Johann Behrendt, 1667–1737) parengtas oficialus giesmynas *Jß naujo pėrweizdėtos ir pagėrintos Giesmū Knygos. Šiame iš 335 kūrinų susidedančiame giesmyne Berentas perspausdino 255-ias ankstesnio 1705 m. rinkinio giesmes. Jis gerokai pagedagavo keliolika svarbių vertimų iš liuteronų aukso fondui priklausančių vokiškų originalų, pvz., Šusterio giesmyne perspausdinti renesansinio laikotarpio tekstai KRISTUS Jordanop atėjo⁷ (< Martino Lutherio *Christ unser Herr zum Jordan kam*), Pon' wiss galis/ Tawo žodis⁸ (< O Herre Gott dein Göttlich Wort), Ak Diewe iš dangaus weizdėk⁹ (< Martino Lutherio *Ach Gott von Himmel sich darein*), Eiket manesp' bilo Kristus¹⁰ (< Hanso Witzstadto *Kommt her zu mir/ spricht Gottes Sohn*), Kalb' paikujū žmonū nasrai¹¹ (< Martino Lutherio *Es spricht der Unweisen Mund wol*), Macnus Apgintoj's musu Diewas¹² (< Martino Lutherio *Ein feste Burg ist unser Gott*), Jei Pon's Dierw's mum's nepagėlbq¹³ (< Justaus Jono *Wo Gott der Herr nicht bey uns hält*), Kadda Diewas ne mijl ukj¹⁴ (< Johanno Kolroβo *Wo Gott zum Hauß nicht giebt sein Gunst*), Pagirt's kurs stow Diewo Baimej¹⁵ (< Martino Lutherio *Wohl dem/ der in Gottes Furcht steht*), Kristus kente smerties rijβus¹⁶ (< Martino Lutherio *Christ lag in Todes-Banden*); jis paskelbė pagerintus*

⁷ Žr.: *Naujos [...] giesmju knygos*. Sud. F. ŠUSTERIS [F. SCHUSTER]. Karaliaučius, 1705, p. 274–277.

⁸ *Ibid.*, p. 236–239.

⁹ *Ibid.*, p. 354–356.

¹⁰ *Ibid.*, p. 416–420.

¹¹ *Ibid.*, p. 358–360.

¹² *Ibid.*, p. 369–370.

¹³ *Ibid.*, p. 386–388.

¹⁴ *Ibid.*, p. 388–390.

¹⁵ *Ibid.*, p. 390–391.

¹⁶ *Ibid.*, p. 103–105.

variantus *Kristus pas Uppę atėjo*¹⁷, *Diew' mielassis, Tawo Žodis*¹⁸, *Ak Diewe iβ Dangaus weisdėk*¹⁹, *Eikit manņsp' sako Kristus*²⁰, *Paikieji tiesa taip kalba*²¹, *Macnus Apgintoj's mums Diewas*²², *Jey Pon's Diew's mum's nepagėlbąs*²³, *Jey Diewas miel's ne myl' Ukė*²⁴, *Gér tam, kurs Diewo bijosi*²⁵, *Kristus kente Smertiės Ryβus*²⁶. Bet perspausdindamas didžiąją dalį tekstų Berentas nesiėmė ypatingo redagavimo, o kartais visai atsisakydavo bet kokių taisymų²⁷.

Berentas atsisakė keletu ankstesnių vertimų iš svarbių vokiškų originalų, pvz., iš 1705 m. giesmyno: *Aβ Wieβpatie tawo rankoi*²⁸ (< Simono Dacho *Ich bin ja, Herr, in deiner Macht*), *Jβ gillumo βaukiu tawęsp*²⁹ (< Martino Lutherio *Aus tieffer Noht schrei ich zu dir*), *Jβganims mumus atėja*³⁰ (< Paulaus Sperataus *Es ist das Heyl uns kommen her*), *Pūliu Adomo pagėdo*³¹ (< Lazaraus Spenglerio *Durch Adam Fall ist gantz verderbt*), *Džauk'tes ó Krikβćionis mieli ir Nu džaukis krikβćioniu pulke*³² (< Martino Lutherio *Nun freut euch lieben Christen gemein*); vietoje jų pasiūlė naujus savo vertimus *Miel's Diewe aβ tawo Rankoj*³³, *Didzjoj' Bėdoj' βaukiu tawęsp*³⁴, *Jβgánimas mum's atejo*³⁵, *Adomo Sussigrieβimu, wissaip grieβni pastojóm*³⁶, *Jau mes mielėji Krikβczonis linksma*³⁷ ir Petro Gotlybo Milkaus (P. G. Mielcke) vertimą *Mieli Krikβćionis dzaukimės*³⁸.

Berento redaguoti tekstai ir ką tik išvardyti vertimai parašyti paprastesne kalba nei ankstesnieji Šusterio giesmyno variantai ir vokiški originalai. Štai keli pavyzdžiai, kuriuose šalia kairėje cituojamo Berento vertimo pateikiamas Šusterio giesmyno variantas, o dešinėje – originalo šaltinis³⁹:

Didzjoj' Bėdoj' βaukiu tawęsp, ak Diewe maloningay, Meilės Ausis prilenk manņsp, ats'leiskis man meilingay, jey Griekus nori prirokot', irgi dėl tū mus korawot, ne wien's gal teisus buti.	Jβ gillumo βaukiu tawęsp/ Diewe mane iβklausijk/ Méiles ausis prilenk manņsp/ Jr mana maldą priimk/ Nes jey norėtumb' dabóti/ Kokie griekai musu esti/ Kurs gál Pon teisus buti?	Aus tieffer Noht schrey ich zu dir/ HERR Gott erhör mein Ruffen/ dein gnädge Ohren kehr zu mir/ und meiner Bitt sie offen/ denn so du wilt das sehen an/ was Sünd und Unrecht ist gethan/ wer kan HERR für dir bleiben.
---	--	---

¹⁷ Žr.: *Jβ naujo pėrweizdėtos ir pagėrintos Giesmū Knygos*. Sud. J. BERENTAS [J. BEHRENDT]. Karaliaučius, 1732, p. 103–104.

¹⁸ Ibid., p. 88–89.

¹⁹ Ibid., p. 141–142.

²⁰ Ibid., p. 191–193.

²¹ Ibid., p. 143–144.

²² Ibid., p. 148.

²³ Ibid., p. 157–158.

²⁴ Ibid., p. 158–159.

²⁵ Ibid., p. 159–160.

²⁶ Ibid., p. 55–56.

²⁷ Dėl detalių žr.: MICHELINI, G. *Jono Berento Jβ naujo pėrweizdėtos ir pagėrintos...*, p. 24–32.

²⁸ Žr.: *Naujos [...] giesmju knygos...*, p. 568–571.

²⁹ Ibid., p. 392–393.

³⁰ Ibid., p. 412–416.

³¹ Ibid., p. 408–412.

³² Ibid., p. 398–404.

³³ Žr.: *Jβ naujo pėrweizdėtos ir pagėrintos Giesmū Knygos...*, p. 321–322.

³⁴ Ibid., p. 160–161.

³⁵ Ibid., p. 167–169.

³⁶ Ibid., p. 169–171.

³⁷ Ibid., p. 389–390.

³⁸ Ibid., p. 171–172.

³⁹ Pagal MICHELINI, G. *Jono Berento Jβ naujo pėrweizdėtos ir pagėrintos...*, p. 87–88, 89–91, 92–94.

Ne ymanau jau ką darryt,
buwau wissaip suirręs; neygi
kaip Diewą perprabyt', buwau
aß tam numirręs; pradėjau
wissas nussimint, ney Diewo
Meilės atsimint, buwau Péklon
be grimstaş.

Niekaip gallėjom Zokaną,
išpildyt' Sylą sawo, noris buwo
pameginta, Griekai tikt' wiršų
gáwo; Darbus Grießnujų
Diew's peike, Darbus Grießnujų
nekente, sawo Darbais
prapūlem.

Szwentu Elgimmu gallėjau, saw
nieką užpelnyti, Ponui Diewui
prießsistėngiau, ne noris jo
klausyti, 'Tužboj' maž ne
nussiminnau, ir Smertij' wissas
pražuwau, Péklon turrėjau
grimsti.

Niekaip Bittą priggimimą
Negalėjom atmesti/ Kaczei
tankiey pameginta/ 'Taczau
grieks platinosi; Weidmainū
darbus Diews peikia Kožnam
kunui grieko gėda Priggimmusi
wiss buwo.

Mein gute Werck die golten nicht/
es war mit ihnn verdorben/ der
frey Will hasset Gotts Gericht/
er war zum Guten erstorben/ die
Angst mich zu verzweifflen trieb/
daß nichts denn Sterben bey mir
blieb/ zur Höllen must ich sincken.

Nicht möglich war dieselb'ge
Art/ aus eignen Kräfften lassen/
wiewol es oft versucht ward/
doch mehrt sich Sünd ohn
Massen/ denn Gleißners Werck
Gott hoch verdammt/ und jedem
Fleisch der Sünde Schand/ allzeit
war angebohren.

Berentas taip pat buvo linkęs supaprastinti pirmąkart verčiamus vokiškus šaltinius; panašių principų laikėsi P. Ruigys (Philipp Ruhig) ir kiti 1730 m. giesmyno talkininkai. Štai keli pavyzdžiai⁴⁰:

Aß sawo Elgimūsa, taipjau sawo Darbūsa, į
Diewą wis žuru; Jis wien's man tur padėti, Jis
wien's gal ištestėti, Jo Loskōs lukuru.

Diewo Mislis šwenciausis, Jo Wale ir gerrausi,
pėreit musu Protą; ô Diewo tikt' blowinga Mislis,
wis išmintinga, negal but' išjūka.

Dangaus Saulėle mielāusi, pabaige šę Dienėle,
gražey Žmonėms ji spindzusi; taigi ir tu Dušėle,
jau Diewui passidūk, Jam Giesmę pagiedok, į
Jėzų wis žurėdama, Jo wienu passidzaugdama.

Jn allen meinen Thaten/ laß ich den Höchsten
rahten/ der alles kan und hat/ er muß zu allen
Dingen/ solls anders wol gelingen/ selbst geben
Raht und That.

Mit unbekandten Wegen/ ist er uns überlegen/
sein Raht kömmt uns nicht bey/ doch bleibt sein
weiser Handel/ und unerforschter Wandel/ von
allem Tadel frey.

Der lieben sonnen licht und pracht hat nun
den lauff vollführet, die welt hat sich zur ruh
gemacht, thu, seel! was dir gebühret, tritt an die
himmels-thur, und sing ein lied dafür, laß deine
augen, hertz und sinn auf Jesum seyn gerichtet
hin.

Kadangi, kaip žinoma, tiek Berentas, tiek Ruigys pritarė Michaelio Merlino 1706 m. traktato *Principium Primarium In Lingva Lithavanica*⁴¹ pagrindiniam teiginiui, kad rašant reikia pasistengti vartoti paprastą, eiliniams lietuviams artimą kalbą, būtų įmanoma aptartuose reiškiniuose išvelgti Merlino idėjų įtaką⁴². Dėl šios įtakos pradėta redaguoti senesnius lietuviškus tekstus bei rengti naujus vertimus atsižvelgiant visų pirma į eilinį lietuvi, kuriam giesmynas skiriamas, ir siekiant priartinti skelbiamus tekstus prie jo kultūrinio lygio bei jausminio suvokimo; tai paaiškėja iš tokių 1732 m. giesmyne pastebėtų reiškinių kaip, pvz., lietuvių liaudies kalbai būdingų mažiųjų žodžių vartojimas⁴³ ir šaltiniuose atitiktoms neturintis žodžių *Dievas*, *Jėzus*, *Ponas* [*Dievas*], [*Dievas*] *Tėvas* apibūdinimas epitetais *mielas* arba *brangus*⁴⁴.

⁴⁰ Ibid., p. 68, 77, 165.

⁴¹ Traktatas perspausdintas leidinyje *Michaelio Mörlino traktatas Principium primarium in lingva Lithvanica*. Rengėjas V. DROTVINAS. Vilnius, 2008, p. 19–54.

⁴² Ibid., p. 32–33, 36–37, 41.

⁴³ Žr.: MICHELINI, G. *Mažosios Lietuvos giesmyių istorija...*, p. 107–108.

⁴⁴ Ibid., p. 108.

Berento giesmyno sąsajos su Merlino knyga liko nepastebėtos svarbiūs Leono Gineičio monografijos apie Donelaitį puslapiuose, kuriuose aptariami 1705–1805 m. laikotarpiu išėję Prūsijos Lietuvos giesmynai⁴⁵: matyt, autoriui nerūpėjo sistemingas Berento giesmyno tekstų lyginimas su ankstesniais 1705 m. variantais ar vokiškų originalų ieškojimas. Kaip vienintelį Merlino traktato pritaikymo pavyzdį Gineitis yra paminėjęs Jono Šulco „Ezopo pasakėčias“, nes šis faktas aiškėja jau iš Šulco knygos antraštinio puslapio, kur rašoma: „bandymas išversti į lietuvių kalbą pagal *Lietuvių kalbos PRINCIPĄ*“ (*Zum Versuch nach dem PRINCIPIO Lithuanicae Linguae Littauisch vertiret*)⁴⁶.

Bet grįžkime prie Donelaičio. Neabejotina, kad jis turėjo gerai mokėti vokiečių kalbą, nes jo lankytoje Karaliaučiaus mokykloje dalykai būdavo dėstomi vokiškai; be to, priklausydamas bažnytiniam mokyklos chorui, jis dažnai giedodavo lietuviškų giesmių vokiškus originalus, turėdamas pasinaudoti tuometiniais vietiniais giesmynais (tai galėjo būti Michaelio Lilienthalio *Des Singens Vernünftiger Gottes-Dienst*, Jono Jakobo Kvanto (J. J. Quandt) *Sammlung alter und neuer Lieder* arba Georgio Friedricho Rogallio *Kern Alter und Neuer geistreicher Lieder*). Taigi, susipažinęs su naujuoju Berento giesmynu, Donelaitis galėjo lyginti gerokai redaguotus tekstus ir pakartotinius 1732 m. vertimus ne tik su jam žinomais ankstesniais Šusterio 1705 m. giesmyno variantais, bet ir su gerai pažįstamais originalais. Be to, jis dar turėjo galimybę lyginti Berento giesmyną siūlomus pirmuosius vertimus į lietuvių kalbą (jų yra 63) su vokiškais originalais. Beveik visi šie originalai – tai gana žinomi XVII a. tekstai, pateikiami tokiose vietinėse publikacijose kaip minėtieji M. Lilienthalio, J. J. Kvanto ir G. F. Rogallio giesmynai bei 1730 m. *Der Singende Christ*; kone ketvirtadalį jų (tiksliau – 15) sukūrė žymusis baroko poetas Paulius Gerhardtas, o penkis – klaipėdiškis Simonas Dachas.

Turėdamas po ranka aptariamas giesmes bei jų šaltinius ir žinodamas apie didelius debatus sukėlusį Merlino traktatą, jaunasis Donelaitis tikriausiai galėjo įsitikinti, kad kuriant poetinius tekstus lietuvių kalba reikia siekti išraiškos paprastumo ir liaudiškumo: nenuostabu, kad vėliau jis ir laikėsi tokio principo, rašydamas neprilygstamąją savo poemą.

1735 m., Donelaičiui dar besimokant katedros mokykloje, išėjo antrasis iki mūsų dienų neišlikęs Berento giesmyno leidimas: atrodo, kad jame nebuvo pridėta jokių naujų giesmių, išskyrus XVII amžiaus vertimą *Ak mans Diwe ßime warge*. Po trejeto metų, jau Berentui mirus, pasirodė iki mūsų dienų taip pat neišlikęs trečiasis leidimas, kuriame, kaip rašoma 1745 m. Kvanto pratarėje, giesmių skaičius išaugo iki 360⁴⁷. Galima prielaida, kad čia buvo pridėti tokie tekstai kaip seniai mirusio Frydricho Kristupo Rabės vertimas *Jėzau, tawo sunki Muka*, 1732 m. leidimo talkininkų Pilypo Ruigio ir A. D. Lueneburgo kūriniai (keturi išversti iš vokiškų originalų, o P. Ruigio *Diwo Dwase tu ßwentoji yr* – originalus darbas), šeši Ulricho Glazerio (U. Glaser) vertimai, užrašyti jo rankraštyje *Nammū Szuilės ir Bažnyczės Pamôkslas* (1729–1732), bet neperimti į 1740 m. *Kélias Nobažnas Giesmes*⁴⁸, anoniminiai vertimai *Jr ßi Naktis dabbar praėjo, Sztay jėßkau sawo Patalėlį, Jau Grábas cze*. Ką tik minėtų tekstų originalai dažniau spausdinti vietiniuose vokiškuose giesmynuose, o giesmės *Sztay jėßkau sawo Patalėlį, Jau Grábas cze* greičiausiai išverstos iš populiarios Silezijoje paskelbtos Benjamino Schmolcko knygos *Das in gebubdenen Seuffzern mit Gott verbundene Andächtige Hertz*.

Su papildytu 1738 m. Berento leidimu Donelaitis turėjo susipažinti įpusėjęs studijas Karaliaučiaus universitete, į kurią įstojo mokytis teologijos. Kadangi iš pridėtų negausių giesmių lyginimo

⁴⁵ Žr.: GINEITIS, L. *Kristijonas Donelaitis ir jo epocha*. Vilnius, 1990, p. 352–354 ir 152–162.

⁴⁶ *Ibid.*, p. 97–100.

⁴⁷ Žr.: MICHELINI, G. *Jono Berento Jß naujo pérweizdėtos ir pagėrintos...*, p. 49.

⁴⁸ *Ibid.*, p. 55–56.

su šiais originalais aiškiai matyti, kad į lietuvių kalbą versta dažniau laikantis Berento stilistinių principų, naujas leidimas negalėjo iš esmės pakeisti Donelaičio nuomonės apie Berento giesmyną ar kitaip daryti įtaką poetinei jo programai.

Tais pačiais metais, kai Donelaitis baigė universitetą (1740), išėjo taip pat mūsų dienų nepasiekęs ketvirtasis Berento giesmyno leidimas, kuriame, kaip teigiama Gotfrydo Ostermejerio (Gottfried Ostermeyer) giesmynų istorijoje, nebuvo pridėta jokia nauja giesmė⁴⁹. Taigi galima drąsiai tvirtinti, kad Donelaitis, 1740–1743 m. dirbdamas kantoriumi Stalupėnuose, turėjo pasinaudoti iš 360-ies tekstų susidedančiu Berento giesmynu, tiksliau – 1738 m. ar 1740 m. jo leidimu.

Penktajame (1745 m.) šio giesmyno leidime tekstai išaugo iki 409: 401 sudaro pagrindinę dalį, kurioje perspausdintos 334 giesmės (trūksta tik P. G. Milkaus *Mieli Krikščionis dzaukimės*) iš 1732 m. leidimo, o 8 tekstai pateikiami kaip atskiras priedas *Kittos naujos Giesme βwéczey*, kuriame vienas tekstas (*Diewe man 's! jau iβauβo*) paimtas iš Glazerio 1740 m. *Kėlių Nobažnų Giesmių*. Didžiąją dalį naujų šio leidimo giesmių sudaro Adomo Frydricho Šimelpenigio (Adam Friedrich Schimmelpfennig) parengti aukšto lygio vertimai, kurie galėjo prisidėti prie Donelaičio poetinės kalbos tobulinimo, o likusios, taip pat verstinės, paruoštos U. Glazerio. Beveik visi vertimams naudoti originalai publikuoti tuometiniuose Karaliaučiaus giesmynuose: beveik pusė šių originalų sukurta trijų žinomų autorių – tai Paulas Gerhardtas (8 giesmės), klaipeidiškis Simonas Dachas (7), Benjaminas Schmolckas (7); kiek retesni vertimai iš svarbių baroko autorių Johannas Heermannas ir Johannas Ristas (po dvi giesmes). Įdomu priminti, kad trys originalų tekstai sukurti Karaliaučiaus universiteto profesoriaus Arnoldo Heinricho Sahme's, parengusio 1730 m. Karaliaučiuje išleistą anoniminį didelį giesmyną *Der Singende Christ*. Lyginimas su vokiškais originalais vėl leidžia pastebėti, kad į lietuvių kalbą daug kur išversta laikantis Berento principų ir ieškant išraiškos paprastumo.

Šeštajame (1748 m.) Berento giesmyno leidime kūriniių skaičius išaugo iki 417, jo priedą papildžius aštuoniais Šimelpenigio vertimais iš vietiniuose giesmynuose išspausdintų vokiškų originalų.

Savo giesmynų istorijoje Ostermejeris rašo, kad „[Šimelpenigiui] vadovaujant du leidimai buvo papildyti 66 giesmėmis, kurių daugiausia parengė jis pats ar Glazeris. Kitų autorių įdėtos tik šešios giesmės“⁵⁰. Kadangi žinoma, jog 1740 m. leidime giesmių skaičius nebuvo padidintas, o iš Berento giesmyno (1732) suformuota pagrindinė dalis tą patį giesmių skaičių išlaiko abiejuose (1745 ir 1748) leidimuose, reikėtų manyti, kad Šimelpenigis papildė giesmyną, ruošdamas trečiąjį (1738) ir penktąjį (1745) leidimus. Ostermejerio teiginys galėtų paremti spėjimą, kad antrajame leidime, kuriam dar vadovavo Berentas, nepridėta jokia nauja giesmė. Tačiau Ostermejerio pateiktas 66 giesmių skaičius pasiteisina tik tuo atveju, jei manoma, kad 1735 m. į giesmyną buvo įtrauktas XVII amžiaus vertimas *Ak mans Diewe βime warge*, perspausdintas 1731 m. Berento išleistose *Maldū Knygėlėse*: kadangi 1745 ir 1748 m. leidimuose perspausdintų 1732 m. giesmių skaičius sumažėjo iki 334 (juk trūksta P. G. Milkaus *Mieli Krikščionis dzaukimės*), pridėjus 66 giesmes, susidarytų ne 401, o lygiai 400 giesmių.

Studijuodamas universitete, kartu su Berento giesmynu Donelaitis turėjo pradėti naudotis neoficialiu pietisto U. Glazerio giesmynėliu, kuriame išversta nemažai vokiškų giesmių, populiarių tarp Karaliaučiaus pietistų. Pirmasis jo leidimas pasirodė 1736 m., antrasis – 1738 m., bet nė vienas nepasiekė mūsų laikų: iš G. Ostermejerio giesmynų istorijos žinoma tik tiek, kad antrajame leidime

⁴⁹ Žr.: OSTERMEJERIS, G. *Rinkiniai raštai*. Vilnius, 1996, p. 356: „ketvirtame, 1740 m., leidime papildymų buvo atsisakyta“.

⁵⁰ *Ibid.*, p. 356.

buvę pateikta apie 100 giesmių⁵¹. Iki mūsų dienų teišliko trečiasis (1740) leidimas, kuriame giesmių skaičius išaugo iki 128⁵². Kadangi U. Glazerio rinkinio tekstų lyginimas su vokiškais originalais leidžia pastebėti tam tikrų stilistinių panašumų su pirmąkart Berento giesmyne paskelbtais tektais⁵³, pagrįsta manyti, kad tikrieji lietuvių kalbos išraiškos novatoriai buvo Berentas ir jo talkininkai, o U. Glazeris – tik jų sekėjas: išleisdamas savo rinkinį kaip jam gerai žinomo Berento giesmyno savotišką priedą, jis rengė vertimus, remdamasis tais pačiais principais, kurių laikėsi Berentas ir jo talkininkai. Giesmynas įdomus dėl pasiūlytų tekstų: jame pirmąkart skelbiami vertimai iš tokių naujoviškų autorių kaip Joachimas Neanderis, Johannas Scheffleris Angelas, žymieji Halės pietistai Augustas Hermannas Francke ir Johannas Anastasius Freylinghausenas, pietistinių pažiūrų kantorius Laurentius Laurentis, talentingas poetas Erdmannas Neumeisteris⁵⁴. Beveik visi vokiški šaltiniai randami tuometiniuose Karaliaučiaus giesmynuose, keliolika iš jų – tik pietisto G. F. Rogallio rinkinyje *Kern Alter und Neuer geistreicher Lieder*; kuriame perspausdinta daug giesmių iš pietisto J. A. Freylinghauseno giesmyno. Be šių publikacijų, Glazeris turėjo po ranka E. Neumeisterio *Der Zugang Zum Gnaden-Stuhl Jesu Christo*, B. Schmolcko *Heilige Flammen der Himmlisch gesinnten Seele* ir Ch. Starcke's *Sechsfach-kurtzgefaßte Ordnung des Heils* (paskutinėje knygoje buvo paskelbtas vokiškuose giesmynuose paprastai nepateikiamas šaltinis *Jch glaub' an einen Gott, der heiß*⁵⁵).

1745 ir 1748 m. U. Glazerio knyga perspausdinta kaip savotiškas Berento giesmyno priedas ir įrišta kartu su juo: 1745 m. suardyta 1740 m. leidimo sandara, ir giesmės (atsisakius į Berento giesmyną perimtos *Diewe man's! jau išbaušo*) išdėliotos abėcėlės tvarka, o 1748 m. jos sumažėjo iki 120 (trūksta penkių į Berento giesmyną perimtų kūrinių, o dviejų atsisakyta, nes A. F. Šimelpenigis parengė Berento giesmyne išspausdintus naujus vertimus iš tų pačių šaltinių *Herr Jesu, was von dir zu lesen* ir *Was frag ich nach der Welt*); be to, giesmės buvo išdėliotos Berento giesmyną primenančiomis grupėmis.

1750 m. A. F. Šimelpenigis sujungė Berento ir Glazerio giesmynus į vieną knygą⁵⁶, susidedančią iš dviejų dalių: pirmąją sudaro 400 giesmių (atsisakyta teksto *Ak Amžio Žodis kok's aβtrus* dubletu *Ak Amže! baisingas Žodis*) iš Berento giesmyno pagrindinės dalies, o antrąją – 120 Glazerio giesmyno tekstų, 16 giesmių iš Berento giesmyno priedo ir šeši nauji Šimelpenigio vertimai iš vokiškų originalų, kurie išspausdinti tuometiniuose Karaliaučiaus giesmynuose. Rengdamas antrąją dalį, Šimelpenigis gerokai perdirbo bent pusę iš Glazerio rinkinio perspausdintų tekstų, daug kur pagerindamas stilių ir eilėdarą⁵⁷; štai keletas pavyzdžių (citata kairėje – Šimelpenigio variantas)⁵⁸:

Žmogau, jey nori mandagey ir Ponui Diewui tinkanczey czon elgtis, tai tu jam klausyk, ir jo Prisákimus laikyk. Kyrie Eleison.

Zmogau! jéy išganytingay gywet; jéy nori amžinay Diewip' pas'likt'; Prisakymus turri laikyti jo wissus, Kyrie Eleyson.

⁵¹ Ibid., p. 372.

⁵² Žr.: *Kélos Nobažnos Giesmes*. Sud. F. U. GLAZERIS [F. U. GLASER]. Karaliaučius, 1740.

⁵³ Žr.: MICHELINI, G. *Mažosios Lietuvos giesmynų istorija...*, p. 137–139.

⁵⁴ Ibid., p. 134–136.

⁵⁵ Ibid., p. 136–137.

⁵⁶ Žr.: *Jb naujo pérweizdétos ir pagérintos Giesmū Knygos*. Sud. A. F. ŠIMELPENIGIS [A. F. SCHIMMELPFENNIG]. Karaliaučius, 1750.

⁵⁷ Ibid., p. 142–143.

⁵⁸ Ibid., p. 360.

Ne tikt tawo Perβulus dūk man apžwalgyti, bet ir tujū Priežasczus bey Naudą mastyti; ak! aš esmi Priežastis bey Griekai manniejie, o ne nelabs Págonis ney Žydai piktiejie.

Bet Mukas ne tik mattyt noriu, Jėzau; tawo; dūk man ak ir išmannyt', jog Griekais aš sawo pats tawę taip muczijau! bjaurey ir apspjowjau, aš tawę sukruwinnau, ir nukryžawojau.

Galima tik spėlioti, kaip įvertino šiuos redagavimus Donelaitis, tačiau nėra jokios abejonės, kad Šimelpenigio redaguoti tekstai stiliaus atžvilgiu yra artimesni jo poezijai.

Apie 1770 m. G. Ostermejeris nutarė parengti sumodernintą oficialų giesmyną: laikydamasis švietėjiškos ideologijos, jis planavo atmesti nemažą dalį 1750 m. rinkinio giesmių ir stipriai redaguoti perspausdinamus tekstus. Kadangi dar buvo numatęs įtraukti naujų giesmių, paprašė poetą Donelaitį, kad jam talkintų. Šis atsisakė, pasiteisindamas, kad sveikata šlubuojanti ir dreba rankos⁵⁹. Ostermejerio giesmynas išėjo jau po Donelaičio mirties, bet nesulaukė pripažinimo: po kelerių metų trukusių debatų neišparduotas jo tiražas buvo atiduotas į makulatūrą. Paskui ilgą laiką toliau buvo perspausdinamas 1750 m. sudarytas giesmynas, kuriuo Donelaitis naudojosi tris dešimtis metų, klebonaudamas Tolminkiemyje.

Giesmynų įtaka Donelaičiui

Aptartųjų XVIII a. giesmynų įtaka Donelaičio poezijai tampa aiškesnė, atsižvelgiant į tokius du faktus:

1) Kadangi Donelaitis keletą metų dirbo kantoriumi Stalupėnų parapijoje, o paskui ištisus dešimtmečius kunigavo Tolminkiemio parapijoje, jis turėjo puikiai žinoti Berento ir Glazerio publikacijose paskelbtas giesmes, dažnai vartojamas lietuvių liuteronų apeigose: galimas daiktas, ne vieną dešimtį, o gal šimtus jų net mokėjo atmintinai.

2) Iki Donelaičio laikų svarbiausi poetiniai tekstai lietuvių kalba buvo bažnytinės giesmės, ypač tos, kurios parašytos tarp XVII ir XVIII amžių vidurio ir paskelbtos mūsų aptartuose giesmynuose; šalia jų ne mažiau svarbios ir Donelaičiui taip pat gerai žinomos dar buvo lietuvių liaudies dainos, kurių stilius, kaip aukščiau pažymėta, turėjo įtakos su Berento ir jo talkininkais prasidėjusių naująją poetinę kryptį.

Nusakytosios aplinkybės lėmė, kad iš šių giesmynų į Donelaičio kalbinę pasąmonę „įsibrovė“ gausūs žodžių junginiai ir frazeologiniai posakiai galėjo maitinti jo poetinę kalbą; o tai jau seniai pažymėjo Gineitis, rašęs, kad „nuolatinis Donelaičio kontaktas su religine raštija paliko pėdsaką jo kūryboje“⁶⁰. Nėra abejonės, kad su religine literatūra yra susiję tokie Donelaičio *Metų* žodžių junginiai, kaip, pvz., *želėk Dieve* (P. 38, 424, V. 316, 598, R. 530, 679, 781, 796), *Dievo didė galybė* (P. 76), *prisakymas Dievo* (P. 389), *Dievas visagaljisis* (V. 531), *dosningas Dievas* (Ž. 551, 555, 618) [be Dievo, tik Krizas yra *dosningas*, R. 477, 702], *dosnus Dievas* (R. 379), *Dievo dovanos / dovanėles* (V. 13, 552), *Dievas dovanoja* (P. 152, 178, 373, 434, 531, V. 692, Ž. 219, 628), *šlovingas Dievas* (P. 87), *šlovinti Dieva* (P. 79, V. 691), *garbinti Dievą*. O tokie atvejai kaip *miels Dievs* (Ž. 474), *miels Diewe* (Ž. 624) akivaizdžiai atspindi Berento giesmynė ne kartą vartojamą posakį „mielas Dievas“⁶¹, pagal kurį Donelaitis galėjo sukurti tokias žodžių asociacijas kaip *paukšteli miels* (P. 90 ir 131), *paukšteliai mieli* (Ž. 53), *miela wasara* (Ž. 667). Greičiausiai to paties giesmyno frazė „griešnas žmogus“ lėmė Donelaičio pasakymą *žmogau niekingas / nieking's žmogau* (P. 63 ir 145), o su Berento *aš griešnas* gali turėti sąsajų *Mes, griešni siratos* (Ž. 664).

⁵⁹ Žr.: OSTERMEJERIS, G. *Rinkiniai raštai...*, p. 384.

⁶⁰ Žr.: GINEITIS, L. *Kristijonas Donelaitis ir jo epocha...*, p. 352.

⁶¹ Žr.: MICHELINI G. *Jono Berento Jš naujo pėrweizdėtos ir pagėrintos...*, p. 32.

Remiantis tuo, kas pasakytą, pagrįsta manyti, kad Donelaičio poezijos liaudiškumui⁶², be lietuvių tautosakos, įtaką darė giesmynai. Deja, XX a. antrojoje pusėje dėl šaltinių stokos ir dėl tam tikrų ideologinių priežasčių (susijusių su tarybino režimo primetu ateizmu) nebuvo įmanoma pakankamai tai įvertinti.

Išvados

Iš pateiktos analizės turėjo paaiškėti, kad naujas laikotarpis lietuviškų giesmių stilistikai prasidėjo su Berento 1732 m. *Jš naujo pėrweizdėtomis ir pagėrintomis Giesmų Knygomis*, išėjusiomis tuomet, kai jaunas Donelaitis mokėsi Karaliaučiaus katedros mokykloje: kaip matyti lyginant šią knygą su Šusterio 1705 m. giesmynu bei tuometiniais Prūsijos giesmynais vokiečių kalba, su ja įsigalėjo tendencija panaudoti paprastesnę ir lietuvių tautosakos stiliui artimesnę kalbą. Toks bruožas taip pat pastebimas nagrinėjant po 1732 m. į Berento giesmyną įtrauktas giesmes ir Donelaičio mėgstamą pietisto Glazerio rinkinį *Kėlos Nobažnos Giesmes*, 1750 m. prijungtą prie Berento giesmyno.

Kadangi liuteronų kunigas Donelaitis per savo gyvenimą turėjo galimybę gerai susipažinti su minėtais giesmynais, o jo kūrybos stilius, kaip minėta, buvo veikiamas bažnytinių giesmių kalbos, ateities tyrinėjimų uždavinys galėtų būti tiksliai nustatyti, kiek Berento 1732 m. giesmyno ir vėlesnių publikacijų naujoviška stilistika galėjo įsibrauti į Donelaičio kalbą ir maitinti jo poezijos liaudiškumą.

Šaltiniai:

Jš naujo pėrweizdėtos ir pagėrintos Giesmų Knygos. Sudarytojas Jonas BERENTAS [Johann BEHRENDT]. Karaliaučius, 1732.

Jš naujo pėrweizdėtos ir pagėrintos Giesmų Knygos. Sudarytojas Adomas Frydrichas ŠIMELPENIGIS [Adam Friedrich SCHIMMELPFENNIG]. Karaliaučius, 1750.

Kėlos Nobažnos Giesmes. Sudarytojas Fabijonas Ulrichas GLAZERIS [Fabian Ulrich GLASER]. Karaliaučius, 1740.

Naujos [...] giesmju knygos. Sudarytojas Frydrichas ŠUSTERIS [Friedrich SCHUSTER]. Karaliaučius, 1705.

Straipsnyje naudoti ankstesni tyrimai:

D. Kleino *Naujos Giesmju Knygos. Tekstai ir jų šaltiniai*. Rengėjas G. MICHELINI. Vilnius, 2009.

GINEITIS, Leonas. *Kristijonas Donelaitis ir jo epocha*. Vilnius, 1990.

LEBEDYS, Jurgis. *Senoji lietuvių literatūra*. Vilnius, 1977.

Michaelio Mörlino traktatas Principium primarium in lingua Lithvanica. Rengėjas V. DROTVINAS. Vilnius, 2008.

MICHELINI, Guido. *Mažosios Lietuvos giesmynų istorija: nuo Martyno Mažvydo iki XIX a. pabaigos*. Klaipėda, 2009.

MICHELINI, Guido. *Jono Berento Jš naujo pėrweizdėtos ir pagėrintos Giesmų Knygos: Mörlino traktato pritaikymas poezijoje*. Vilnius, 2010.

⁶² Žr.: LEBEDYS J. *Senoji lietuvių literatūra*. Vilnius, 1977, p. 287 ir t. t.

THE HYMNALS OF PRUSSIAN LITHUANIA IN THE TIME OF DONELAITIS

Guido Michelini

University of Parma, Italy

Summary

As a Lutheran priest, poet Kristijonas Donelaitis had an extensive knowledge of Lithuanian hymns sung in the churches of Prussia.

When Donelaitis was born, Lithuanian churchgoers were using the third edition of D. Klein's hymnal "Naujos giesmju knygos" [*New Hymnals*] published by F. Schuster in 1705 in Königsberg. The prospective poet learned his first Lithuanian church hymns from that book, which was replaced by a new hymnal "Jb naujo pėrweizdėtos ir pagėrintos Giesmū Knygos" [*Newly Revised and Improved Hymnals*] in 1732, when Donelaitis was eighteen years old.

The hymnal of 1732, published by Bishop J. Behrendt in Königsberg, was a very significant book, since it applied the principles proposed by M. Mörlin in his famous treatise "Principium primarium in lingua Lithvanica", published in Königsberg in 1706, i.e. to write for ordinary people in a simple and intellegible way. Thus, the new texts of the hymnal were characterized by the presence of various linguistic patterns of the Lithuanian folklore, well familiar to ordinary people. The hymnal of 1732 would influence Donelaitis' poetic language more than the editions of 1738 and 1740, where only twenty new hymns were added to the texts of the first edition. The following edition, which presented fifty new hymns, the majority of which were excellent translations by A. F. Schimmelpfennig, was published in 1745, when Donelaitis was in his thirties and when the essential elements of his poetic language had already been established.

In 1736, i.e. four years after the publication of the Behrendt's important hymnal, Lithuanian pietist F. Glaser published a collection of 78 church hymns translated by him from German sources; unfortunately, its exact content is unknown, since no copy of that book appreciated by Donelaitis has survived. Currently, only the third edition of 1740 is available which contains 128 hymns, all translated from German sources. Since the style of those texts was very similar to that of the new texts published in the hymnal of 1732, Glaser's collection did not play an important role in the formation of Donelaitis' poetic language. In 1750, nearly all Glaser's texts were included in Behrendt's hymnal "Jb naujo pėrweizdėtos ir pagėrintos Giesmū Knygos" and formed its second part; the linguistic expression of half of them was noticeably modified by A. F. Schimmelpfennig who proposed variants more similar to Donelaitis' style.

The paper provides examples to confirm the unquestionable fact that the above-mentioned hymnals of the 18th c. influenced Donelaitis' style. Therefore, the vernacular character of Donelaitis' poetry may have originated from the texts of Behrendt and his followers who borrowed some stylistic elements from the Lithuanian folklore.